

Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка

ПРОБЛЕМИ ДИДАКТИКИ ІСТОРІЇ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 12

Кам'янець-Подільський
2021

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації: Серія КВ № 14716-3687 ПР від 12.12.2008 р.

Друкуються за ухвалою вченої ради Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка
(протокол № 10 від 28 жовтня 2021 р.)

Рецензенти:

В. Ботушанський, доктор історичних наук, професор
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

В. Лозовий, доктор історичних наук, професор,
головний консультант відділу гуманітарної політики
Національного інституту стратегічних досліджень, м. Київ.

Редакційна колегія:

С. Копилов, доктор історичних наук, професор
(голова, науковий редактор);

І. Кучинська, доктор педагогічних наук, професор
(заступник голови);

В. Дубінський, кандидат історичних наук, доцент
(відповідальний секретар);

П. Вербицька, доктор педагогічних наук, професор;

О. Добржанський, доктор історичних наук, професор;

В. Мисан, кандидат педагогічних наук, доцент;

І. Боровець, кандидат історичних наук, доцент;

І. Коляда, доктор історичних наук, професор;

В. Степанков, доктор історичних наук, професор;

О. Струкевич, доктор історичних наук, професор;

А. Філінюк, доктор історичних наук, професор;

О. Федьков, доктор історичних наук, професор;

І. Пігович, технічний редактор.

П78 Проблеми дидактики історії: збірник наукових праць / [редкол.: С. Копилов (голова, наук. ред.) та ін.]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2021. Вип. 12. 204 с.

У збірнику розглядаються проблеми теорії та методології дидактики історії, викладання курсів вітчизняної та всесвітньої історії у ЗВО, а також окремі аспекти методики викладання історії у закладах загальної середньої освіти, подаються рецензії на публікації навчально-методичного характеру. Вміщено матеріали круглого столу до 100-річчя від дня народження відомого методиста, викладача та краєзнавця Бориса Кушніра, проведеного в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка у лютому 2021 року. Видання розраховане на науковців, викладачів, вчителів суспільних дисциплін і здобувачів вищої освіти.

УДК 94:37.02(082)
ББК 63.Зя43+74.202

Адреса редакційної колегії: кафедра всесвітньої історії, історичний факультет, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, вул. Татарська, 14, м. Кам'янець-Подільський, 32300.

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ КООПЕРАТИВНОГО НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ УРОКУ ІЗ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ В 11 КЛАСІ

Автори, спираючись на результати своєї дослідницької роботи і викладацької практики, розглядають застосування технологій кооперативного навчання під час проведення уроку із всесвітньої історії в 11 класі. У статті кооперативне навчання визначається як ретельно структурована освітня діяльність, у якій здобувачі освіти несуть особисту відповідальність за індивідуальний внесок, участь і навчання, а також забезпечуються стимулом для роботи в команді та взаємонавчанні. Особливу увагу приділено спробі практично обґрунтованого аналізу змісту, форм і методів використання технологій кооперативного навчання на уроках всесвітньої історії в 11 класі.

Використання кооперативного навчання на уроках всесвітньої історії може бути застосовано на всіх етапах уроку. Запропоновано різноманітні завдання, які передбачають групову та парну інтеракцію, обґрунтовано переваги такої співпраці. У рамках статті запропоновані практичні рекомендації здобувачам для ефективної взаємодії під час роботи.

Ключові слова: кооперативне навчання, всесвітня історія, здобувач освіти, «холодна війна».

Кооперативне навчання – серце проблемного навчання. Воно тісно пов'язане з колаборативним навчанням, тобто з поширеною моделлю партнерства у навчанні. Не все те золото, що блищить, і не всі групові зусилля кооперативні. Простий розподіл здобувачів освіти по групах і настанова працювати разом – це не зовсім кооперативне навчання. Є багато шляхів, в яких групові зусилля можуть бути помилковими. Здобувач освіти, які сидять поруч можуть отримувати результат у змаганні «закритих» складових (псевдо група) або в традиційних навчальних групах.

У країнах Європи, США актуальним і поширеним є кооперативне навчання, що ефективно використовується на різних рівнях системи освіти завдяки дослідженням і практичним розробкам Е. Аронсона, Д. Джонсона, Р. Джонсона, С. Кагана, Е. Коена, Н. Меддена, Р. Славина, Е. Холубека, Ш. Шарана, І. Шарана та інших вчених.

Вивченням кооперативних технологій займаються українські педагоги: Т. Кошманова, К. Нор, А. Пироженко, О. Пометун, Г. Сиротенко, В. Стрельников, Л. Тішакова тощо. Однак в Україні кооперативне навчання не отримало широкого застосування, особливо у закладах вищої освіти.

Кооперативне навчання може бути організоване не тільки на уроці, це можуть бути творчі завдання, розраховані на тривалий період – тиждень, або місяць. Не на кожному уроці, можливо, використовувати прийоми та форми кооперативного навчання. В

основному на уроках вивчення нового матеріалу має досить великий теоретичний об'єм або на уроках повторення і узагальнення.

Мета статті – апробація методу кооперативного навчання, його навчальних структур і розумових прийомів на уроках всесвітньої історії в 11 класі.

Для успішної реалізації плану уроку варто використовувати різні методи. Етапи уроку мають бути логічно пов'язані, здобувачі освіти з легкістю роблять висновки, спираючись на отримані знання. План уроку має бути побудований так, що засвоєння знань контролюється впродовж усього уроку і наприкінці уроку підводиться підсумок.

Кооперативне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності. Вона має на увазі цілком конкретні та прогнозовані цілі.

Кооперативне навчання – це, перш за все, діалогове навчання, у ході якого здійснюється взаємодія між здобувачами освіти та вчителем та між ними.

Варто звернути увагу на те, що під час підготовки заняття на основі кооперативних форм навчання перед учителем стоїть питання не тільки у виборі найбільш ефективною та придатною форми навчання для вивчення конкретної теми, а відкривається можливість поєднувати кілька методів навчання для вирішення проблеми, що, безсумнівно, сприяє кращому осмисленню здобувачами освіти.

Ми пропонуємо застосувати технології кооперативного навчання, вивчаючи в 11 класі на уроках всесвітньої історії тему «Виникнення та розгортання «Холодної війни» відповідно до різних етапів уроку.

Під час актуалізації опорних знань та мотивації діяльності вчитель формує мету і завдання уроку. Повідомляє назву теми, до вивчення якої переходять на цьому уроці, перевіряє виконання позааудиторної самостійної роботи (задає питання по пройденій темі). Формулює проблемне питання «Що таке «Холодна війна?». Підводить до усвідомлення недостатності знань по темі та необхідності пошуку нової інформації. Привертає міркування здобувачів освіти до формулювання теми і мети уроку: «Дати визначення історичного терміну «Холодна війна».

Формулює завдання уроку:

1. Охарактеризувати основні події Холодної війни.
2. Визначити характерні риси та ознаки Холодної війни.
3. Сформулювати причини Холодної війни.
4. Дати оцінку наслідків Холодної війни.

Під час вивчення нового матеріалу вчитель застосовує технологію кооперативного навчання як STAD, за якої необхідно поділити клас на групи по 5-6 осіб у кожній. На завершальному етапі роботи групи потрібно скласти схему основних подій Холодної війни.

Здобувачі освіти працюють у групах над складанням логічної схеми з використанням роздаткового матеріалу, а також тексту підручника та карти: 1 група – дії США і їх союзників; 2 група – дії СРСР і країн радянського блоку; 3 група – визначення країн, що входили у НАТО і ОВД і їх прапорів.

Доповідачі є експертами і консультантами у групах, обговорюють нову інформацію в них. Елементи схеми вивішуються на дошку. На даному етапі вчитель у разі потреби коригує виконання завдання, контролює роботу груп у цілому та підводить проміжний підсумок по роботі над схемою.

Для роботи над наступним питанням уроку застосовується метод «мозаїки» (Jigsaw). Вчитель поділяє клас на три команди по шість здобувачів освіти. Кожна команда отримує уривки з документів.

Завдання для ГРУПИ 1: Прочитайте навчальний текст і фрагменти документів. На основі їх аналізу визначте причини виникнення «холодної війни».

Завдання для ГРУПИ 2: Прочитайте навчальний текст і фрагменти документів. На основі їх аналізу визначте характерні ознаки «холодної війни».

Завдання для ГРУПИ 3: Прочитайте навчальний текст і фрагменти документів. На основі їх аналізу визначте наслідки розв'язання «холодної війни».

Текст та документи для роботи трьох груп:

«Після перемоги союзників над Німеччиною і Японією провідні країни Заходу, і в першу чергу США, ясно усвідомили загрозу поширення комунізму. Зростання впливу комуністичних партій в європейських країнах був викликаний зростанням авторитетом СРСР як переможця і визволителя Європи, рятівника її від фашистської чуми, а також присутністю радянських військ у Східній Європі. Радянський Союз прагнув розширити сферу свого впливу по всьому світу, щоб максимально забезпечити свої кордони від можливого нападу. У ворожості капіталістичного оточення в СРСР не сумнівалися. Зникнення спільного ворога – Німеччини та Японії – призвело до необхідності пошуку нових виправдань експансіоністської політики СРСР. США, зі свого боку, також прагнули поширювати принципи демократії по всьому світу, керуючись, утім, своїми власними економічними і політичними інтересами. Зіткнення двох різних суспільно-політичних систем було неминучим. Початкова причина протиріч у міжнародних відносинах – відмінність ідеологій. Якщо комунізм пригускав в перспективі перемогу у всесвітньому масштабі та смерть капіталізму, то капіталізм логічним чином бачив в комунізмі загрозу істинним ідеалам свободи. І СРСР, і США прагнули до світового панування. Тільки це могло забезпечити в кінцевому рахунку безпеку і тиє, і іншої сторони. Це була війна на виживання. Однак володіння СРСР і США ядерною зброєю масового ураження унеможливило розгортання повномасштабної війни між противниками. Загроза взаємного знищення була занадто реальною. Ядерний шантаж, до якого вдалися американці у відносинах з СРСР після створення атомної бомби в СРСР змінився політикою ядерного стримування. Почалася безглузда, виснажлива для економіки країн-противників, гонка озброєнь. Розколотий надвоє світ виявився заручником протистояння двох «наддержав» – СРСР і США. Постійна загроза ядерного знищення людства стала головним результатом розв'язання

Холодної війни. Протистояння СРСР і США привело до створення двох систем спілок. В результаті світове співтовариство виявилось розділеним на два протигорчі табори. Кожна з двох «наддержав», які очолювали біполярний світовий порядок, вважала себе виразником справжніх інтересів усіх народів. В ході ідеологічної та військово-політичної конфронтації між «наддержавами» локальні конфлікти та війни в будь-якому регіоні земної кулі почали сприйматися як частина глобальної боротьби Заходу і Сходу. При цьому в діях обох «наддержав» чітко проявлявся страх перед суперником і заклопотаність власною безпекою. Величезні ресурси стали витрачатися на нарощування звичайних і ядерних озброєнь, що тільки підсилювало міжнародну напруженість. Чітке оформлення двох військово-блокових систем – НАТО і ОВД – призвело до остаточного розколу світу. Створення військових баз на території країн-союзників, широке застосування економічних санкцій при уникненні безпосередніх збройних зіткнень між СРСР і США внаслідок політики ядерного стримування – це те, що характеризує стан міжнародних відносин в період Холодної війни»¹.

З промови Президента США Гаррі Трумена 12 березня 1947 року («Доктрина Трумена»): «... тоталітарні режими, нав'язані народам в результаті прямої або непрямої агресії, підривають основи міжнародного миру і, отже, безпеки Сполучених Штатів»¹.

З промови Вінстона Черчілля у Фултоні (США) 5 березня 1946 року («М'язи світу»): «Ніхто не знає, що Радянська Росія і її міжнародна комуністична організація мають намір зробити в найближчому майбутньому і які межі, якщо такі існують, їх експансіоністським ... тенденціям ... Я не вірю, що Росія хоче війни. Чого вона хоче, так це плодів війни і безмежного поширення своєї потужності і доктрин»¹.

З аналітичної записки посла СРСР в США Н. Новикова «Зовнішня політика США в післявоєнний період» 27 вересня 1946 року («Записка Новикова»): «Наочними показниками прагнення США до встановлення світового панування є збільшення військового потенціалу мирного часу і організація великої кількості військово-морських і авіаційних баз як в США, так і за їх межами ... США прагнуть підготувати умови для завоювання світового панування в запланованій ... новій війні ... підготовка США до майбутньої війни проводиться з розрахунком на війну проти Радянського Союзу, який є в очах американських імперіалістів головною перешкодою на шляху США до світового панування»².

Члени різних команд, які отримали той самий розділ, збираються і працюють у так званих «експертних групах», розбираючи детально свою частину завдання. Потім здобувачі освіти повертаються з експертних груп у свої команди і по черзі навчають своїх товаришів того, що вивчили самі. Мотивація, щоб уважно слухати і підтримувати своїх товаришів по команді, створюється за рахунок того, що повідомлення товариша по команді – єдиний доступ до навчального матеріалу. Крім того, у будь-якого є власний стимул для того, щоб точно та детально представляти «свій»

матеріал, оскільки він несе відповідальність за те, як цей матеріал засвоять його товариші по команді. Вчитель при виконанні даного завдання допомагає, в міру необхідності, групам у роботі та корегує результати роботи груп. У результаті дослідження кожна група записує у відповідну колонку таблиці 1.

Таблиця 1

Причини, ознаки та наслідки «холодної війни»

Причини	Ознаки	Наслідки

На етапі закріплення та повторення вивченого матеріалу застосовується початкова структура кооперативного навчання «321»³. Її особливістю є те, що здобувачам освіти необхідно записати: три найбільш важливі моменти, які вони дізналися; ті дії, які вони навчилися виконувати, одне питання, яке у них з'явилося в процесі роботи. Вчитель пропонує виділити головне в новому матеріалі й охарактеризувати явище «холодна війна». Коригує формулювання визначення та характеристики.

На заключному етапі вчитель повідомляє завдання для самостійної роботи та підготовки до наступного уроку.

Іншим варіантом застосувати технологію кооперативного навчання, вивчаючи в 11 класі на уроках всесвітньої історії тему «Виникнення та розгортання «Холодної війни» може слугувати така схема.

На першому етапі уроку-актуалізації опорних знань та мотивації діяльності, вчитель формує мету і завдання уроку, позитивно налаштовує здобувачів освіти на урок та пропонує питання: «Ви переїхали в інше місто. Прийшли у новий заклад загальної середньої освіти, в новий клас. У класі є новенький, який прийшов раніше Вас і вже завоював певний авторитет. Він намагається самоствердитися постійно виставляючи Вас у невідповідному світлі. Ваші дії?». На даному етапі застосовується методика для розподілу класу на групи Mix-pare-share. Здобувачі освіти ходять класною кімнатою, грає музика. Музика припиняється, здобувачі освіти підходять до тієї людини, що ближче всього – утворюють пари. У парах по черзі йде обговорення поставленого запитання. Учитель просить поділитися роздумами. Робить висновок.

На дошці написана тема уроку. Актуальним буде на даному етапі застосувати методику Round Robin⁴. Учитель ставить питання: «Ви побачили на дошці тему. Для когось вона незрозуміла, хтось здогадується про що піде мова. Я вважаю, що зв'язавши питання, яке було вам задане на початку уроку та тему уроку, Ви зрозуміли, що мова піде про конфлікт. Однак не про міжособистісний, а міждержавний. Які питання Ви хотіли б задати почитавши назву теми?». Згідно даної методики здобувачі освіти представлені в командах по чотири особи. У кожного по 30 секунд на обдумування та формулювання свого питання. Вчитель записує ці питання на дошці. І основною ціллю уроку буде знайти відповіді на них.

Перед початком вивчення нового матеріалу вчитель пропонує виконати таке завдання – записати наслідки Другої Світової війни

за навчальною структурою кооперативного навчання Round Table – здобувачі освіти поділені на команди по чотири особи. У кожного по одній хвилині на обдумування і запис своєї відповіді на листок паперу. Потім листок передається іншому здобувачу освіти.

Далі вчитель пропонує подивитись відео ролик «Хто розпочав холодну війну?». Після цього відбувається його обговорення в групах.

На етапі вивчення нового матеріалу вчитель поділяє клас на групи.

Завдання можна сформулювати таким чином: «Прочитайте у параграфі пункти, де про причини, ознаки та наслідки холодної війни. Одна з груп опрацьовує причини, друга – ознаки, третя – наслідки. Після того як матеріал опрацьований відбувається ротація у групах. Діяльність у змінних групах сприяє активному, ґрунтовному аналізу та обговоренню нового матеріалу. На завершальному етапі організуйте міжгрупове обговорення результатів проведеної навчальної діяльності та сформулюйте спільні висновки чи узагальнення».

Відповівши на всі питання, що були поставлені на початку уроку варто закріпити отримані знання через вирішення міні-тесту.

1. Промова якого політичного діяча вважається точкою відліку «холодної війни»

- А** Й. В. Сталін
- Б** У. Черчілль
- В** Ф. Рузвельт
- Г** М. Хрущов

2. Між якими країнами відбувалася «холодна війна»?

- А** Велика Британія і СРСР
- Б** СРСР і Куба
- В** США і Велика Британія
- Г** США і СРСР

3. Яке місто під час «холодної війни» був розділене на 2 частини?

- А** Москва
- Б** Нью Йорк
- В** Берлін
- Г** Вашингтон

4. Перше випробування атомної бомби в СРСР відбулося в ...

- А** 1947
- Б** 1948
- В** 1949
- Г** 1950

5. Ким був Уїнстон Черчілль?

- А** Президент Франції
- Б** Прем'єр-міністр Великобританії
- В** Президент США
- Г** Генеральний секретар КІРС

6. Однією з причин початку «холодної війни» було

А прагнення СРСР і США домінувати в післявоєнному світі

Б створення Ради економічної взаємодопомоги

В активне втручання СРСР у внутрішні справи США

Г активне втручання СРСР у внутрішні справи Великобританії

Отже, кооперативне навчання та завдання в групах виконується у такий спосіб, щоб було можливо врахувати й оцінити індивідуальний внесок кожного члена групи й групи в цілому. Ефективність кооперативного навчання залежить від розуміння здобувачами освіти правил групової співпраці, вміння висловлюватися, проявляти активність щодо досягнення навчальних цілей та проблем, які часто не мають єдиної, загальноприйнятої правильної відповіді. Застосування випереджальних форм кооперативно-групового навчання допомагає подолати ці дидактичні ускладнення та досягти балансу між діловим та соціально-психологічним аспектами навчальної діяльності.

Примітки:

1. Електронна хрестоматія з історії України та всесвітньої історії. URL: Режим доступу: http://www.historydocs.narod.ru/index_ukr.htm.
2. Там само.
3. Десятов Д. А. Організація кооперативної діяльності учнів в процесі навчання історії засобами мережових технологій // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського: збірник наукових праць. Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2013. Вип. 1.41 (93). Т. 2. С. 28-32.
4. Там само.

Авторы, опираясь на результаты своей исследовательской работы и преподавательской практики, рассматривают использование технологии кооперативного обучения во время проведения урока по всемирной истории в 11 классе. Особое внимание уделено практическому анализу содержания, форм и методов использования технологии кооперативного обучения.

Ключевые слова: кооперативное обучение, всемирная история, ученик, «холодная война».

Отримано 16.09.2021 р.